

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:	عینلو، مرتضی؛ ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	شادی در آموزه‌های علوی / مرتضی عینلو؛ نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم، انتشارات دانشگاه معارف اسلامی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری:	۱۸۴ ص.
شابک:	978-600-996146-7
فروست:	مجموعه معارف قرآن و حدیث؛ ۵۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	علی بن ابی‌طالب <small>علیه السلام</small> ، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - دیدگاه درباره شادی Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 - Views on cheerfulness
موضوع:	علی بن ابی‌طالب <small>علیه السلام</small> ، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - احادیث Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 - Hadiths
موضوع:	علی بن ابی‌طالب <small>علیه السلام</small> ، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - دیدگاه درباره اخلاق Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 - Views on ethics
موضوع:	شادی - جنبه‌های مذهبی - اسلام Cheerfulness - Religious aspects - Islam
موضوع:	اخلاق اسلامی Islamic ethics
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده‌بندی کنگره:	BP۳۸/۰۹
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۹۵۱۵
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۶۱۹۰۴۲۸

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفن گروه «معارف قرآن و حدیث»: ۰۲۵-۳۲۱۱۰۵۶۵

صندوق پستی: ۶۱۷۳-۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: tafsir@maaref.ac.ir

شادی در آموزه‌های علوی

مرتضی عینلو

دانشگاه معارف

مجموعه معارف قرآن و حدیث

۵۱

شادی در آموزه‌های علوی

نویسنده: مرتضی عینلو

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ویراستار: امیرعباس رجبی / بازیبن نهایی: سید هادی موسوی‌نسب

صفحه‌آرا: سعید نائینی / طراح جلد: محمدمهدی منصوری

ناشر: انتشارات دانشگاه معارف اسلامی / نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۹

قیمت: ۷۱/۰۰۰ تومان / شابک: ۷-۹۹۶۱۴۶-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

■ انتشارات دانشگاه معارف اسلامی: قم، بلوار امین، ابتدای بلوار جمهوری اسلامی، بین کوچه ۴ و ۶

تلفن: ۳۲۱۱۰۶۴۴؛ نمابر: ۳۲۱۱۰۲۸۰

■ پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴

پایگاه اینترنتی: www.maaref.ac.ir

سخن آغازین

دین مبین اسلام برای رساندن انسان به سرمنزل سعادت و رستگاری به تمام نیازهای آدمی در ابعاد گوناگون آن توجه دارد، از این رو آموزه‌های اسلامی در عرصه‌های مختلف حیات بشری مشحون از گهرهای ناب است که توجه و عمل به آنها موجبات کمال انسان را فراهم می‌سازد.

یکی از موضوعاتی که می‌توان از اقیانوس ژرف روایات اسلامی به‌ویژه فرمایش‌های گهربار امیرمؤمنان علی علیه السلام آن را اصطیاد نمود، موضوع شادی در آموزه‌های علوی است که انسان برپایه آن می‌تواند در برابر ناملايمات، بلاها و سختی‌های دنیوی، قدرت تاب‌آوری و تحمل خویش را افزایش دهد و لحظه‌لحظه زندگی خویش را با آرامشی وصف‌ناپذیر توأم با امید و توکل به خدای متعال همراه سازد.

حجت‌الاسلام مرتضی عینلو در این اثر کوشیده است تا با بهره‌گیری از راهنمایی‌های حجج اسلام دکتر عبدالله موحدی‌محب و دکتر محمدرضا احمدی به بررسی شادی، چیستی، عوامل و تأثیر آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام بپردازد.

این اثر در پنج فصل به سامان رسیده است: فصل یکم به کلیات و مفاهیم اختصاص دارد و در آن به بیان مفهوم‌شناسی شادی و واژه‌های معادل و مقابل آن و بیان انواع شادی پرداخته است؛ فصل دوم آداب و آفت‌های شادمانی را از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام تحلیل نموده است؛ فصل سوم عوامل شادمانی را از منظر حضرت علی علیه السلام بازنمایانده است و نقش باورهای دینی و رفتارهای اخلاقی، مناسک عبادی و عناصر مادی و لذت‌های طبیعی و عوامل ماورایی در شادمانی را در این

عرصه واکاویده است، و دو فصل پایانی آثار فردی و اجتماعی و آسیب‌شناسی شادی از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام را بررسی نموده است.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی ضمن تشکر فراوان از تلاش‌های علمی حجت الاسلام مرتضی عینلو و استادان محترم راهنما و مشاور، از حجج اسلام دکتر عبدالمجید فلسفیان و دکتر محمدحسن نادم، داوران محترم این اثر و حجت الاسلام دکتر محمدهادی منصور و دکتر علیرضا کمالی، مدیران پیشین و فعلی گروه معارف قرآن و حدیث و جناب آقای دکتر سید سعید روحانی، مدیر محترم امور پژوهشی و همکاران تلاشگر ایشان نهایت تقدیر و تشکر خود را ابراز می‌نماید.

امید است این معاونت از نقطه‌نظرات ارزشمند خوانندگان ارجمند به‌ویژه استادان و صاحب‌نظران گرامی در غنابخشی به این اثر در چاپ‌های بعدی بهره‌مند گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه ۱۳

فصل یکم:

کلیات و مفاهیم

(۱۷-۵۰)

۱۷.....	الف) بیان مسئله
۱۷.....	ب) واژه‌شناسی
۱۷.....	ج) واژه‌های مترادف شادی
۱۸.....	یک. فرح
۲۰.....	دو. سرور
۲۲.....	سه. بَطْر
۲۳.....	چهار. بهجت
۲۳.....	پنج. جبر
۲۴.....	شش. طرب
۲۵.....	هفت. نشاط
۲۵.....	هشت. مَرَح
۲۶.....	د) مقابل‌ها و متضادهای شادی
۲۷.....	یک. تَرَح
۲۷.....	دو. حُزن
۲۸.....	سه. تعریف شادی
۲۸.....	کاربرد اصطلاح شادی در روان‌شناسی

۳۲ چهار. انواع شادی
۳۲ ۱. شادی طبیعی و شادی اکتسابی
۳۳ ۲. شادی پایدار و شادی گذرا
۳۴ ۳. شادی مثبت و شادی منفی
۳۸ ۴. شادی غریزی و شادی فطری
۴۰ ۵. شادی مادی و شادی معنوی
۴۱ (ه) تحلیل شادی از دیدگاه امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small>
۴۲ یک. جایگاه شادی در دین
۴۳ دو. مقدم بودن شادی بر غم

فصل دوم:

آداب و آفت‌های شادمانی از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام

(۱۰۴-۵۱)

۵۱ الف) آداب شادمانی
۵۱ یک. حق‌مداری
۵۲ دو. پرهیز از سرمستی (اعتدال در شادی)
۵۴ سه. اجتناب از شادی‌های ناروا
۵۴ ۱. شاد شدن برای دنیا
۵۶ ۲. خرسندی از لغزش دیگران
۵۷ ۳. شاد شدن به ستایش دروغین
۵۸ ۴. بلند خندیدن
۵۹ ۵. زیاد خندیدن
۶۰ ۶. شادی کردن برای گناه
۶۰ ب) آفت‌های شادمانی
۶۱ یک. آفت‌های اخلاقی
۶۱ ۱. گناه
۶۳ ۲. بدگمانی
۶۵ ۳. خودشیفتگی
۶۷ ۴. حسادت
۶۸ ۵. کینه

فهرست مطالب □ ۹

۶۹	۶. خشم
۷۱	۷. آرزو
۷۴	۸. شتاب زندگی
۷۶	۹. سرعت عمل
۷۶	۱۰. دنیا دوستی
۸۰	۱۱. آزمندی
۸۳	دو. آفت‌های عملی
۸۳	۱. روی گردانی از خدا
۸۴	۲. پیروی از هوس‌ها
۸۶	۳. چشم‌چرانی
۸۸	۴. کوتاهی در کار
۸۹	۵. فرصت‌سوزی
۹۰	سه. آفت‌های اقتصادی
۹۰	۱. فقر
۹۲	۲. بدهکاری
۹۳	۳. انباشت مال
۹۵	چهار. آفت‌های طبیعی
۹۶	۱. سردی مزاج
۹۷	۲. مرگ
۹۹	پنج. آفت‌های خیالی
۱۰۰	۱. اندوه روزیِ فرا نرسیده
۱۰۲	۲. اندوه ناشی از وسوسه‌های شیطان
۱۰۳	۳. نگرانی ناشی از فرهنگ غلط

فصل سوم:

عوامل شادمانی از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام

(۱۰۵ - ۱۵۸)

۱۰۷	الف) باورهای دینی و نقش آنها در شادکامی
۱۰۹	یک. ایمان راستین
۱۱۱	دو. توکل

۱۰ □ شادی در آموزه‌های علوی

۱۱۳	سه. رضایت به تقدیر الهی
۱۱۵	چهار. حسن ظن به خدا
۱۱۶	ب) رفتارهای اخلاقی
۱۱۷	یک. اخلاق ارتباطی
۱۱۷	۱. انس با دیگران
۱۱۸	۲. خوش اخلاقی
۱۱۹	۳. خوش گمانی
۱۲۱	۴. شوخ طبعی
۱۲۲	۵. ابراز شادمانی
۱۲۳	۶. مدارا کردن
۱۲۴	۷. تغافل
۱۲۵	۸. پرهیز از کینه‌توزی
۱۲۵	۹. رازداری
۱۲۷	۱۰. وفاداری
۱۲۸	۱۱. شاد ساختن دیگران
۱۳۱	۱۲. حسن معاشرت
۱۳۲	۱۳. صداقت
۱۳۳	دو. اخلاق فردی
۱۳۳	۱. قناعت
۱۳۴	۲. عفت‌ورزی
۱۳۶	۳. دوراندیشی
۱۳۷	۴. اصلاح نهان
۱۳۸	۵. حضور در زمان حال
۱۳۹	۶. تصحیح بینش
۱۴۰	ج) مناسک عبادی
۱۴۲	یک. نماز
۱۴۳	دو. روزه
۱۴۳	سه. تلاوت قرآن
۱۴۴	د) عناصر مادی و لذت‌های طبیعی
۱۴۴	یک. لذت تغذیه

فهرست مطالب □ ۱۱

۱۴۴	۱. گوشت
۱۴۵	۲. کدو
۱۴۶	۳. عسل
۱۴۶	۴. هلیم
۱۴۶	۵. گیاه اسپند
۱۴۷	دو. استفاده از رنگ‌های شاد
۱۴۸	۱. رنگ در قرآن
۱۴۹	۲. رنگ زرد
۱۵۰	۳. رنگ سفید
۱۵۱	۴. رنگ سبز
۱۵۲	سه. نظافت
۱۵۳	چهار. بوی خوش
۱۵۴	هـ) عوامل ماورایی
۱۵۴	یک. رابطه ناشناخته روانی
۱۵۶	دو. القانات فرشته و شیاطین

فصل چهارم:

آثار شادی از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام

(۱۶۸ - ۱۵۹)

۱۵۹	الف) اثربخش بودن شادی و غم
۱۶۰	ب) نظریه شعور جمعی
۱۶۰	ج) مؤمن در بیان امام معصوم <small>علیه السلام</small>
۱۶۱	د) آثار شادی در زندگی فردی و اجتماعی
۱۶۱	یک. آمادگی و نشاط برای عبادت
۱۶۲	دو. برقراری روابط صحیح اجتماعی
۱۶۴	سه. انبساط روحی
۱۶۴	چهار. سلامتی جسم و روح
۱۶۵	پنج. رشد اقتصادی
۱۶۶	شش. افزایش قدرت عقل
۱۶۷	هفت. موفقیت در تحصیل و رشد علمی

۱۲ □ شادی در آموزه‌های علوی

- هشت. پرورش خلاقیت ۱۶۷
- نه. کم‌شدن تعلقات ۱۶۷

فصل پنجم:

آسیب‌شناسی شادی از دیدگاه امیرمؤمنان علیه السلام

(۱۶۹- ۱۷۴)

- آسیب‌شناسی شادی ۱۶۹
- یک. افراط در شادی ۱۶۹
- دو. نامشروع بودن شادی ۱۷۰
- سه. وجود پیامدهای منفی برای شادی ۱۷۱
- چهار. وجود مقارنات مذموم ۱۷۳
- خاتمه: جمع‌بندی مباحث** ۱۷۵

منابع و مأخذ

(۱۷۷- ۱۸۴)

مقدمه

یکی از معجزات اسلام، عرضه الگویی از شادکامی - در حدود چهارده قرن پیش و در عصر حاکمیت جهل و خشونت بر جهان - است که در دوران شکوفایی علم، دانشمندان جهان از طریق تجربه و به تدریج به آن نزدیک می‌شوند.

خداوند نعمت‌های فراوانی را بدون منت به انسان ارزانی داشته است، یکی از بزرگ‌ترین آنها وجود هیجان‌هاست که نقش مؤثری در زندگی ایفا می‌کنند. زندگی انسان در تمامی مراحل رشد، مملو از هیجان‌هاست و بدون آنها حیات او بی‌روح، تیره و ماشینی می‌نماید. یکی از مؤثرترین پدیده‌های هیجانی، شادی و نشاط است که آثار مثبت و مهمی در زندگی دارد، اما سوگمندان در مباحث روان‌شناسی نادیده انگاشته شده است؛ به گونه‌ای که یکی از روان‌شناسان می‌نویسد:

یکی از غریب‌ترین نشانه‌های مشخص عصر ما که کمتر قابل تفسیر است، غفلت روان‌شناسان از موضوع شادی است.^۱

غم و شادی از لوازم زندگی است و کسی را نمی‌توان یافت که این دو را تجربه نکرده باشد. این بدان خاطر است که ذهن آدمی پیوسته تحت تأثیر احساسات، ادراکات و تصورات خویش است.

نیازهای انسان را می‌توان در دیدی کلی به این نحو تقسیم کرد که انسان یا در جمع است و یا در تنهایی خویش که در هر دو حالت، نیازهایی برای او مطرح است و باید به آنها

۱. امامی العریضی، سرور و شادمانی از دیدگاه قرآن و حدیث، ص ۴.

پاسخ داده شود. نیازهای تنهایی انسان عبارت‌اند از:

۱. نیازهای طبیعی یا مادی مانند نیاز به آب، غذا و هوا؛
۲. نیازهای روانی مانند نیاز به محبت، ستودن و شادی؛
۳. نیازهای عالی مانند حس کنجکاوی و حس قدرت‌طلبی.

باید توجه داشت که نیازهای روانی انسان هم‌زمان با نیازهای مادی مطرح است و تأمین نشدن به موقع آنها می‌تواند حساسیت انسان را نسبت به نیازهای عالی به تأخیر انداخته^۱ و او را با مشکل مواجه کند. همین نیازها که انسان در تنهایی، توان پاسخ‌گویی به آنها را ندارد، باعث می‌شود که انسان اجتماعی گردد.^۲ حال با حرکت انسان در اجتماع موانعی پیش می‌آید که نیاز به آزادی را در او زنده می‌کند. در حیطة آزادی، تجاوزها پدید می‌آید و نیاز به عدالت پدیدار می‌گردد و با رشد عدالت نیز رفاه شکل می‌گیرد و در هنگام رفاه، پوچی به وجود می‌آید و در این هنگام نیاز به معنویت مطرح می‌شود. به واقع مجموعه نیازها و ارضای آنهاست که انسان را به تکامل می‌رساند. اکنون که انسان با این همه نیاز مواجه است، باید مکتبی را برگزیند که به تمامی اینها پاسخ گوید و انسان را سرشار کند. این مکتب باید به تمامی ابعاد وجودی انسان توجه داشته باشد و راه‌حل‌های مطمئنی برای تأمین این نیازهای گسترده، ارائه دهد. اعتقاد ما بر این است که اسلام چنین هنری دارد.^۳ شهید مطهری می‌نویسد:

یکی از مختصات دین مبین اسلام این است که همه تمایلات فطری انسان را در نظر گرفته و هیچ کدام را از قلم نینداخته، و معنای فطری بودن قوانین اسلامی، هماهنگی این قوانین و عدم ضدیت آن با فطریات بشر است.^۴

علامه طباطبایی می‌نویسد:

مقتضای دین فطری (طبیعی) این است که تجهیزات وجودی انسان الغا نشود و حق هر یک از آنها ادا شود و جهازات مختلف و متضاد مانند قوای گوناگون عاطفی

۱. همان، ص ۵.

۲. طباطبایی، *قرآن در اسلام*، ص ۷۸.

۳. همان، ص ۳.

۴. مطهری، *امدادهای غیبی*، ص ۵۶-۵۷.

و احساسی که در هیکل وی به ودیعه گذارده شده، تعدیل شده به هر کدام از آنها تا اندازه‌ای که مزاحم حال دیگران نشود، رخصت عمل داده شود.^۱

کسی که می‌خواهد از دیدگاه اسلام در خصوص شادی مطلع شود، باید از دریچه اسلام به دنیا و هویت انسان بنگرد. اسلام یک مجموعه است، از این رو باید برای احراز احکام مربوط به اجزای آن، هر جزء را در ضمن مجموعه دید. به خاطر همین مسئله است که شادی و غم در اسلام نسبت به دیگر ادیان و آیین‌ها متفاوت می‌نمایند؛ کما اینکه در دیگر اقوام نیز تفاوت چشمگیری وجود دارد. کایزل در خصوص شادی می‌گوید:

به اطراف خود نگاه کنید که اندازه خوشی یا ناخوشی افراد به مقدار اموال و دارایی‌ها نیست، بلکه بیشتر به طرز فکر هر فردی است.^۲

با این حال دو دیدگاه کلی در زمینه شادی وجود دارد که در مقابل هم بوده و هر یک به شکلی مسیر افراط یا تفریط را پیموده‌اند:

۱. دیدگاه اول شادمانی را مساوی با لذت‌گرایی دانسته است و اسلام هم لذت‌گرایی را مذموم دانسته است. در نتیجه اینها حکم به مذموم بودن شادی کرده‌اند، و گاهی شادی را از این باب که از جنس غفلت است، مورد نکوهش قرار داده‌اند و در مقابل، اندوه را مساوی با هوشیاری و بیداری قلمداد کرده‌اند.

۲. صاحبان این دیدگاه بر آن اند که شادی حد و مرزی ندارد و نه تنها ضد ارزش‌هایی از قبیل معنویت و آزادی نیست، بلکه خود نیز یک ارزش محسوب می‌شود.^۳

با توجه به این دو دیدگاه، عقل حکم می‌کند که هر دو، راهی غیر از صراط میانه را پیموده‌اند؛ یعنی در مورد اول نباید هر نوع شادی را از جنس غفلت یا هرزگی دانست و در مورد دوم نیز نباید شادی بی‌حد و حصر داشت، بلکه باید حد وسطی را برگزید و تعریفی ارائه داد که جامع و مانع باشد. سیره ماندگار معصومان علیهم‌السلام نیز گواه بر آن است که شادمانی از جنس غفلت نیست. از سویی دیگر، اسلام برای شادی ملاک مشخص کرده و حدی بر آن نهاده است که باید با جستجو در منابع دینی به ملاک‌های مورد نظر دست یافت.

۱. طباطبایی، *قرآن در اسلام*، ص ۹.

۲. کایزل، *شادکامی*، ص ۱.

۳. امامی العریضی، *سرور و شادمانی از دیدگاه قرآن و حدیث*، ص ۱۲.